

Anton Žakelj med doslednostjo zapisovanja folklornih pesmi in narodnoobrambno odgovornostjo

Marija Klobčar

ZRC SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut, Novi trg 2,
SI 1000 Ljubljana, marija.klobcar@zrc-sazu.si

Vloga Antona Žaklja kot zapisovalca in ohranjevalca pesemskega izročila je bila v zgodovini slovenske folkloristične misli deležna različnih pogledov, v ospredju pa je bilo vprašanje njegovih avtorskih posegov v folklorna besedila. Prispevek se sooči z različnostjo teh presoj in se prek Žakljevih objav folklornih pesmi usmeri v vprašanje kontekstualnih okvirov njegovega dela. Ob pretresu Žakljevih posegov v folklorna besedila je namreč potrebno opozoriti na nekatere vidike, ki so bili pri ocenjevanju folklorističnih usmeritev sredi 19. stoletja premalo upoštevani, in na sledi družbenega okolja, iz katerega je Žakelj izšel. Prav ta ozadja so bila namreč pri presoji dela zapisovalcev pogosto enostransko razumljena.

Ključne besede: Anton Žakelj, folklorne pesmi, Mlada Breda, avtorski posegi v besedila, konteksti zapisovanja, folkloristika

The contribution of Anton Žakelj as a recorder and preserver of folk song tradition has been evaluated differently in the history of Slovenian folklore studies, focusing on the question of his authorial interventions in folkloric texts. The article deals with the diversity of these judgments, focusing on the question of the contextual framework of his work by means of Žakelj's folk song texts. In discussing the creative traces of Anton Žakelj, it is necessary to point out some aspects that have been insufficiently considered in the assessment of folkloristic orientations in the mid-nineteenth century, as well as the traces of the social environment from which Žakelj emerged. It is precisely these backgrounds that have often been understood in a one-sided way when assessing the work of the recorders.

Keywords: Anton Žakelj, folk songs, Mlada Breda, authorial interventions in texts, writing contexts, folklore studies

Anton Žakelj v kulturnem spominu Slovencev

Na spominski plošči v Velikem Trnu, v kraju zadnjega službovanja Antona Žaklja, je z besedami »Anton Žakelj Rodoljub Ledinski [-] Slovenski pesnik in zapisovalec najlepših ljudskih balad in romanc« z zlatimi črkami zabeleženo zbirateljsko prizadevanje tega zapisovalca folklornega izročila. V *Enciklopediji Slovenije*, ki pomembna imena Slovencev prav tako trajno umešča v kulturni

spomin naroda, pa je v predstavitvi Antona Žaklja objavljena drugačna ocena njegovega dela: ob njegovem imenu je namreč poudarjeno predvsem, da je »ljudske pesmi [...] popravljaj, dopesnjeval in spreminjal«, ocena njegovega dela pa zveni kot svarilni zgled: »Njegovi zapisi nekaterih pesmi (Mlada Breda, Mlada Zora, Mlada Mojca, Zvesta deklica, Nuna Uršika) so bili večkrat ponatisnjeni v različnih zbirkah in berilih in so postali napačen zgled zapisovanja ljudskih pesmi« (Terseglav 2001: 285–286).

Ta ocena glasbene folkloristike je Žakljevo ime močno zasenčila, pri tem pa posplošila vse njegovo zapisovalsko delo. Potrebo po vnovičnem premisleku teh stališč je kmalu po objavi te ocene izrazila poglobljena študija vrednotenja avtorskih posegov v besedila (Stanonik 2006: 7–49). V njej je poudarjena različnost pogledov in zapisovalskih ter uredniških praks tako v srednjeevropskem kot v slovenskem prostoru, pri čemer je upoštevano predvsem nemško govorno območje: ta prostor je imel namreč na Slovence zaradi zgodovinskega soočanja z nemško kulturo in zaradi težav pri uveljavljanju jezikovne in kulturne samobitnosti izjemen pomen. Različnost vrednotenja je razvidna iz analiz najvidnejših zbirateljskih praks: brata Grimm sta na primer kljub načelnemu odklanjanju sicer v romantiki uveljavljenega prirejanja folklornega gradiva besedila prilagodila lastnim psihološkim potrebam in družbenopolitičnim pogledom, njuni posegi v pravljice pa se niso nanašali samo na izraz, temveč tudi na vsebino pravljič. Iz ohranjenih drobcev folklorne tradicije sta namreč želela rekonstruirati »dušo nemškega ljudstva« in s tem utrjevati (nemško) nacionalno identiteto (Stanonik 2006: 9–10).

Razprava je ob analizi Kleinpaulovih stališč ponudila razgled po oblikovanju meril v širšem v evropskem prostoru in po ocenah zapisovalcev slovenskih folklornih pesmi: če so na Slovenskem v folklorna besedila posegali uveljavljeni avtorji, kot sta so bila France Prešeren in Stanko Vraz, so bili ti zapisi merjeni z vatli umetniških besedil, medtem ko je zapisovalec, kot je bil Anton Žakelj, zaradi svojega avtorskega posega doživel ostro obsodbo (Stanonik 2006: 22).

Zavedanje upoštevanja različnih meril pri ocenjevanju dela posameznih zbiralcev oz. zapisovalcev folklornega gradiva dodatno utemeljuje potrebo po vnovičnem ovrednotenju Žakljevega zapisovanja in objavljanja folklornih pesmi. Za ta pretres je nujen globlji vpogled v okoliščine, ki so Antona Žaklja-Rodoljuba Ledinskega privabile v zapisovanje folklornega izročila, in v okoliščine, v katerih je ta besedila objavljaj. Ob razbiranju ozadja za njegove odločitve pa je potreben vpogled ne le v stike s sodobniki, temveč v njegovo primarno okolje.

Žakljevi zapisi folklornih pesmi v kontekstu zbirateljskih pobud ob koncu tridesetih let 19. stoletja

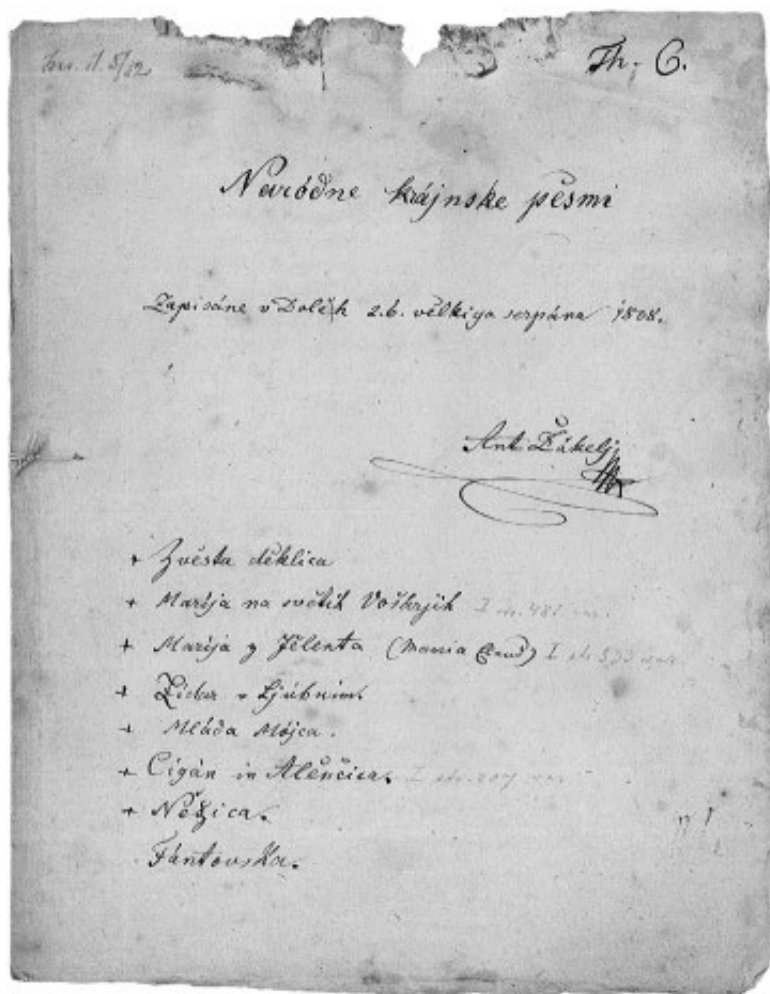
Anton Žakelj je folklorne pesmi zapisal v času, ko je zapisovanje izročila začelo dobivati narodnoidentitetni in narodnomanifestativni pomen, povezano pa je bilo z narodnoobrambnimi prizadevanji drugih slovanskih narodov. Raziskovalci so težili k predstavitvam celostne kulture naroda, ki so jo v pesemskem izročilu prepoznavali bolj kot v drugih podobah kulture. Ljudski pesmi so namreč pripisovali moč, da »zrcali način mišljenja vsega ljudstva«, saj je bila »zapeta iz ljudskega duha« (Fikfak 2008: 30).

Herderjanski romantični nacionalizem, ki je odmeval tudi na Slovenskem, je videl narod utelešen v tradicionalni kulturi, posebej v ljudskem pesništvu (Pisk 2013: 110), pri čemer je bila zelo pomembna tudi sama prezentacija zbranega gradiva. Na Slovenskem v začetku 19. stoletja zbiranje folklornih pesmi ni prineslo samostojne izdaje: načrti za objavo Smoletove zbirke folklornih pesmi, ki je bila leta 1833 predvidena za izid v Pragi (Novak 1986: 154), so propadli, pesmi z melodijami, ki jih je leta 1819 v Ljubljani zbralo Filharmonično društvo, pa zbiralci večinoma niso poznali. Zbirka, ki se je le delno ohranila, je bila namreč oddana na Dunaj (Matičeto 1970: VII), od koder je prišla tudi pobuda za to zbiranje.

V času priprave Smoletove zbirke in neuspešnega prizadevanja za njeno izdajo je Anton Žakelj obiskoval gimnazijo v Karlovcu. Bolj kot dogajanje doma ga je zaznamovalo druženje s sošolci iz različnih jezikovnih okolij in občutenje povezanosti z njimi. To je namreč tudi za poznejši čas odpiralo prostor idejam jezikovnega in kulturnega povezovanja med južnoslovanskimi narodi. Anton Žakelj se je že v gimnazijskih letih seznanil z delom Stanka Vraza in si z njim tudi dopisoval. Stiki z Vrazom so zaznamovali tudi čas, ko je Žakelj prišel v ljubljansko bogoslovje. Viktor Steska, ki je desetletja pozneje premišljal Žakljevo delo, je o tem zapisal: »Tisti čas je jela veti iz Zagreba narodnostna sapica, ki je ogrela in vnela tudi v Ljubljani nekaj mladih duhov, med njimi tudi bogoslovcev – nekaj nadarjenih mladeničev. Ilirska ideja je našla do njih tem lažjo pot, ker so posamezniki znali kajkavsko narečje iz svojih gimnazijskih let, ki so jih deloma preživeli v Karlovcu.« (NŠAL 468, št. 2, mapa Anton Žakelj)

Anton Žakelj je bil eden od prvih v Ljubljani bivajočih Slovencev, s katerimi si je Stanko Vraz dopisoval (Priatelj 1910: 298). Dopisovala sta si že pred letom 1838, torej preden je Žakelj začel zapisovati folklorne pesmi. Kot je razvidno iz pisma, ki ga je Vrazu 7. februarja 1838 napisal Žakljev vrstnik France Malavašič, je bilo Vrazovo prizadevanje tedaj v krogu njegovih dopisnikov razumljeno kot »gorečnost za izlikanje slovenskiga jezika in za izobraženje slovenske slovnosti« (Priatelj 1910: 294).

Leta 1838 je Žakelj pričel s študijem teologije, ki je nadgradila njegov študij filozofije na liceju (Dolenc 1991: b. n. s.), v poletnih mesecih pred začetkom študija pa so nastali tudi njegovi zapisi folklornih pesmi. To potrjujeta zvezek z naslovom *Narodne krajske pesmi* in oznako Th. C. s pesmimi, zapisanimi »v Doléh 26. vělkiga serpána 1838« (NUK, Ms 1485), in zvezek, ki ga je leta 1913 v Marijanišču odkril Jakob Šilc; pesmi tega zvezka, označenega s Th. D., je Žakelj poimenoval *Narodne krajske pĕsmi ino balade, Zapisane v Ledinah 18. Kimovica 1838*, ta dva zvezka pa dopolnjuje delno ohranjeni zvezek s pesmima Minica in Čudna rožica (NUK, Ms 796) iz zapuščine Izidorja Cankarja.

Slika 1: Od folklornih pesmi, ki jih je Anton Žakelj zapisal leta 1838, se je v celoti ohranil le zvezek *Narodne krajske pesmi* z oznako Th. C. NUK, Ms 1485.

Nejasnosti, ki spremljajo zapisane pesmi, in skromna ohranjenost pesmi ne omogočajo celovitejšega vpogleda v Žakljevo zapisovanje; na podlagi ohranjenih zapisov tako kot pomemben čas zapisovanja izstopa leto 1838. Kljub Žakljevim stikom z Vrazom zato kaže, da so ga k zapisovanju folklornih pesmi spodbudila tudi prizadevanja Prešernovega kroga, v katerem je nastala neobjavljena Smoletova zbirka: v letih 1837 in 1839 je namreč zapisovalska prizadevanja teh intelektualcev zaznamoval poljski plemič, študent Emil Korytko, ki je bil v Ljubljani v političnem izgnanstvu.

Korytko, ki je čas svojega izgnanstva želel osmisлити z družbeno prepoznavno dejavnostjo, je junija 1838 objavil vabilo k zbiranju slovenskega folklornega gradiva. V prizadevanjih za izdajo zbranih folklornih pesmi je pripravil dva pomembna spisa, ki sta bila objavljena v ljubljanskem listu *Illyrisches Blatt* in v praškem, Slovanom naklonjenem listu *Ost und West*. Oba prispevka kažeta, da je Korytko svoje delo namenjal tako Slovincem, pri katerih je ugotavljal veliko zamudništvo, kakor drugim Slovanom, ki bi s tem spoznali pomemben del svoje kulture. Vabilo »Den Freunden des Slawenthums in Krain«, objavljeno v *Illyrisches Blatt* 23. junija 1838 in mesec pozneje ponatisnjeno v praškem listu *Ost und West*, kaže na široko obzorje, ki ga je z izobrazbeno širino poljske etnološke šole Korytko širil med Slovence (več Novak 1986: 141–173; Klobčar 2020a: 173). Odmevnosti tega vabila se je Anton Žakelj težko izognil.

Med folklornimi pesmimi, ki so v tem času privabile Žakljevo pozornost, močno izstopajo pripovedne pesmi. Pripovedne pesmi so imele namreč za posamične narode reprezentančni, identitetni pomen, za kar je zadoščal že zapis besedil. To je na evropski ravni razvidno iz vpliva, ki ga je na Herderja in brata Grimm imela zbirka Thomasa Percyja *Reliques of Ancient English Poetry* (Rieuwerts 1998), pri Slovincih pa se to kaže iz najstarejših zapisov slovenskih folklornih pesmi. Zaradi vloge ljudskih pesmi v procesih narodne identifikacije (Pisk 2018: 43) je bilo ob tem na Slovenskem v prvem zapisovalskem obdobju samo zbiranje folklornih pesmi usmerjeno na zapisovanje besedil (Klobčar 2016: 63–64).

Leta 1838 je Anton Žakelj med pripovednimi pesmimi zapisal tudi balado o nesrečni nevesti, Mlado Bredo. Najstarejši in dolgo časa nedostopni zapis te balade je leto dni po Štrekljevi smrti, leta 1913, torej v času, ko je slovenski kulturni prostor že zaznamovala Štrekljeva kritika Žakljevega zapisovanja, v Marijanišču odkril Jakob Šilc. Zaznamki v besedilu, ki ga je Šilc objavil v reviji *Dom in svet*, so kazali na to, da so bili v njem »že izvedeni početki poznejše stilizacije« (Šilc 1913: 278), ti pa naj bi bili zaradi Vrazovega vpliva na Žaklja tedaj minimalni: besedilo je torej imelo »v metru in v stalno se ponavljajočih formulah narodno lice« (Šilc 1913: 278).

- Prav zgođej Breda je vztájala,¹
kakor je zmirej bíla vajena;
in šla je gori v gornje line stat.
Široko line je odperala,
5 na ravno polje doli gledala;
na polji v gledala megličico,
in še tako mi pravi, govori:
Le sim mi pojte stara mati vi!
De meni bodete povedali,
10 kaj je letá z' ana megličica
al je megličica ta od vodč,
al je megličica ta od gorč?
- K nji mati skerbna urno perleti,
in še tako mi pravi, govori:
15 To pa nobena megličica ni!
Oj! Sapa urnih turških konj je to,
zdaj Brěda! Turki po-te jezđijo.
- Še Brěda doli pade in omedli,
po tem se mi pa gori še zbudi,
20 in še tako mi pravi govori:
Ne dajte mati! hud'mu Turku me
Turk silno hudo mater mi ima
mu umorila je že osim žen
in mene tudi umoriti zna. –
25 Vse kar po zemlji leze ino gre
od nje hudobe kaj povedat' ve!
Mi strupa v vinu bo napivala,
in v kruhu ga mi bo ponujala. –
- Tak mladi Bredi mati govori:
30 Kadèr bo taša ti napivala
zli vino na zeleno tratico
in zli ga tud' na silno skalico;
kadèr ti kruha bo ponujala
ga vergla bodeš mlad'mu kužetu.
- 35 Tako pa mlada Breda govori:
Ko bote balo mi nakladali,
nakladali in v skrinjo basali,
denite zgorej pečo šlarasto,
ker nar popred jo bodem nucala,
40 bom rane serčne si mašila ž-njo.

Tako mi Breda dalje govori:

---

¹ V prepisih so opuščeni Žakljevi akcenti, razen tistih, ki odstopajo od jezikovne norme, in velika začetnica na začetkih vrstic.

Ko bojo turški svatje sim peršli,
za novo mizo zasadite jih,
in napojite in napaste jih;
45 kader si bodejo napivali,
in še po mladi Bredi prašali
takrat pa po-me vi pošiljajte.

In turški svatje kmalo so peršli,
za novo mizo mat' jih pozadi,
50 napase dobro jih in napoji;
so jeli svatje si napivati
in še po mladi Bredi prašati.

Zdej Bredo mlado jim perpeljejo
za mizo Turki jo posajajo
55 potem mi jo na konj'ča posade,
in urno z Bredo proč derče,
de dela gosta se megličica
megličica, oj konjska sapica.
Se zmakne mladi Bredi sedlice,
60 so v sedlu novo ble štiletrice
se zbodla Breda je v serčice.

Mlad ženin pa še pravi govori:
Oj kaj jest pravim, svatje vam, moj!
To naredili mati so hudi
65 so umorili mi že osim žen
še to mi umoriti hočejo. –
Tako še ženin dalje govori:
Oj, kaj ti pravim mladi hlapeč moj
popravi mladi Bredi sedlice.
70 Tako je pa še mladi hlapeč djal:
Kdor mi bo pa per mladi Bredi spal,
ta naj ji tudi sedlice poprav'!

Tako pa mlada Breda govori:
Oj, kaj ti pravim mladi ženin moj!
75 Odpri mu urno skrinjo pisano,
in vunkej vzemi pečo šlarasto,
de rano bodem zamašila z-njo.
In kaj ti pa še pravim ženin mlad
al je še daleč tje v tvoj grad?

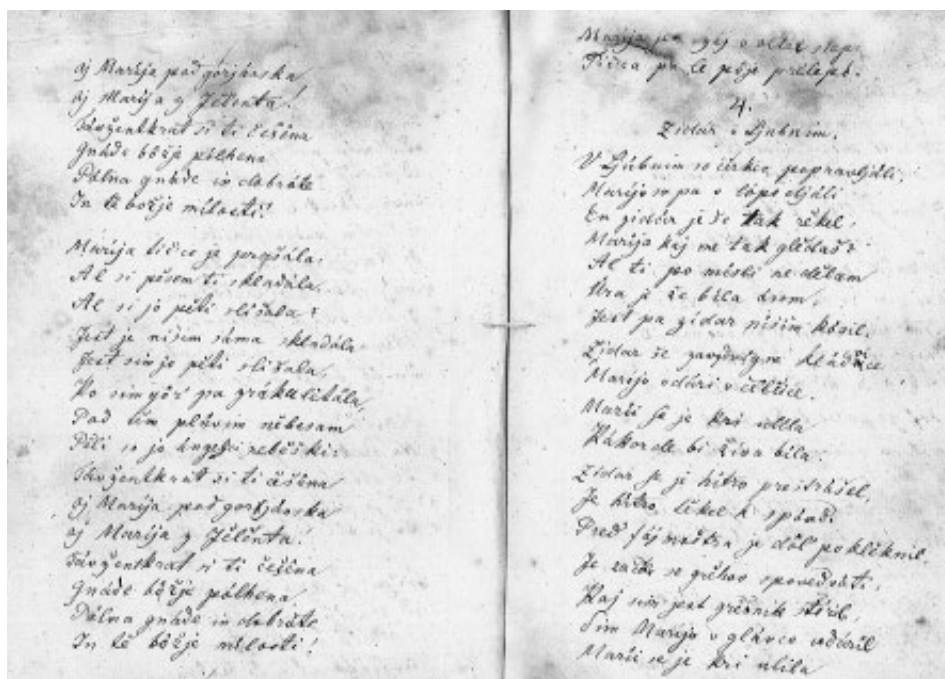
80 Le molči, molči, mlada Bredica!
Sej se že vidi zlata strešica.
Še mi čez ravno polje jezdi
tak kakor tice v zraku letajo. –
In kader v beli grad perjezdijo
85 perjezdijo in še perdirjajo,
na dvoru taša jih perčakvala
tako je Bredi pregovarjala:

- Vse kar po zemlji leze ino gre
je od lepote pravilo tvojé
90 pa vunder si ti vsa prebrešena.
- Zdaj Bredi taša je napivala
in ji pogače je ponujala:
Sinljova! Pi rudeče vinčice
95 imela boš rudeče ličice;
če pa pogačo boš pokušala
postala lepši bodeš od snega.
- Al zlila na zeleno tratico
je Breda vince, in na skalico;
100 se posušila je vsa tratica
in razvalila se je skalica, –
pogačo dala psetu mladimu –
na mestu se razpoči psičik mi.
- Še tak mi mlada Breda govori:
105 Oj, kaj vam pravim huda taša vi!
Vse kar po zemlji leze ino gre,
vse od hudobe vaše kaj pove
pa vunder tol'ko še nikoli ne,
oj taša! Kolikor hudobni ste.
110 Ste umorili sinu osim žen
in meni tudi strup napivate,
in v kruhu mi ga še ponujate.
- Tako še Breda dalje govori:
Oj, kaj ti pravim mladi ženin moj!
115 Ki spala bodeva midvâ nócoj?
Pokaži mi to svetlo kamrico,
in tudi to prebelo postljico.
- Al stara taša pravi govori:
Per nas pa še navade take ni;
120 kader nevesto k nam perpeljejo
za svetlo kamrico ne prašajo
in tudi ne za belo postljico,
ampak za černo kuhinjo prašajo.
Še ji pokaže ženin kamrico
125 in ji pokaže belo postljico.
- Ko Breda v beli postljici leži,
si serčne rane urno odmaši;
tako mi potljej pravi govori:
Oj teci, teci gorka, frišna kri!
130 Te ljubi materi poslala bom
tje skoz' devet dežel na beli dom
se nikdar več ne bove vidile
ampak le v pesmi bove slišale.

Tako mi pravi ženin mladih let:
 135 Imel sim pobič že nevest devet
 pa per nobeni nisim pobič spal
 per tebi, Breda! hočem pa zaspat'
 in nikdar nočem več od tebe vzstat'.

Po hiši hodi taša, govori:
 40 Oj kaj vam pravim zdej, sosedje vi!
 In drugim vsim, ki svatje ste moji!
 Dozdej ste bili svatje vi moji
 zdej bod' te pa pobrebci, svatje vi! (Šilc 1913: 278–279)

Struktura pesmi izraža pomensko členitev, kitice pa kažejo na zapis ob petju. To je hkrati dajalo več prostora variantnosti. Zanesljivost zapisov je bilo v tem času tudi zaradi načina zapisovanja težko doseči: pesmi je bilo nemogoče v celoti zapisati od začetka do konca, ne da bi bila zaradi hitrosti zapisovanja potrebna ponavljanja. Manjkajoče dele so zato zapisovalci pogosto dopolnjevali po nareku, recitiranje pesmi pa je slabilo doslednost besedila: melodija je bila namreč pri petju pomembna opora. Problemov zapisovanja prav tako ni rešilo večkratno petje, saj so pevci velikokrat ob vsakem petju hote ali nehote kaj zapeli drugače.

Slika 2: Ohranjeni Žakljevi zapisi folklornih pesmi kažejo zapisovanje ob petju. Odlomka pesmi Marija z Jelenta in Zidar v Ljubnim. NUK, Ms 1485.

Kot kaže omenjena opomba Jakoba Šilca, je pesem Mlada Breda doživela malenkostne popravke že ob prvem zapisu. Možni odmik od ustaljene oblike nakazuje tudi začetek: uvodni verz

»Prav zgođej Breda je vzstajala,
kakor je zmirej bila vajena«

namreč pomensko spominja na klišejske začetke oz. uvodne verze, vključene v različne pesmi, predvsem v legendne, z začetki »Svet Urh je zjutraj zgodaj vstal« (SNP 1. 1895–1898: 263/201), »Svet Miklavž je zgodaj vstajal« (SNP 1. 1895–1898: 573/605), pa tudi druge, kot je balada o pogubljeni detomorilki »Pobič je zjutraj zgodaj vstal« (SNP 1. 1895–1898: 238/171) (prim. Kumer 1996: 99–100). Ob drugačni ubeseditvi uvodne misli pa ni povsem izključen tudi ustvarjalni vzgib, ki je pesem lahko spremenil že pred Žakljevim zapisom.

Žakelj je pesem zapisal po materinem petju. Opombe v zapisu Mlade Brede iz leta 1838, ki ga je imel v rokah Jakob Šilc (Šilc 1913: 278), so bile torej lahko rezultat različnih variantnih odstopanj pri večkratnem petju ali celo nareku, ki so nastale zaradi razlik med hitrostjo petja in zapisovanja, lahko pa so bile tudi nasledek dopolnjevanj manj jasnih delov ali pa malenkostnih popravkov. Deset let pozneje, v revolucionarnem letu 1848, je Žakelj Mlado Bredo »nekoliko olikano Kranjski čbelici izročil« (Bleiweis 1853: 21). Razdalja med prvim zapisom in poznejšo objavo pa poleg časovne razdalje in razdalje v odnosu do folklornega besedila nakazuje ozadja, ki potrebujejo natančnejšo osvetlitev.

Objavljanje folklornega gradiva v luči novih metodoloških načel in v opredeljevanju kolektivnih identitet

Zapisovalci folklornih pesmi so se ob koncu tridesetih let 19. stoletja, v času priprav na izdajo pesemskega izročila, soočali z nasprotjem med realnostjo estetike izročila in sodobnim glasbenim okusom. V prvi polovici 19. stoletja je namreč prihajalo do velikih sprememb pevskih praks, na kar je v svojih opažanjih opozoril Emil Korytko: v predgovoru, ki je v treh delih novembra leta 1838 izšel v časniku *Ost und West*, mišljen pa je bil kot predgovor k izidu zbirke pesmi, je na nasprotja med starimi in novimi pesmimi opozoril tako na besedilni kot na glasbeni ravni. (Novak 1986: 164; Klobčar 2020b: 250–251) Na spremembe glasbenega okusa je opozoril tudi poznejši zapis v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*, katerega avtor je bil najverjetneje Matevž Ravnikar – Poženčan (*Novice*, 20. 7. 1859: 224).

Bolj kot ta opažanja pa je bila v tem času pomembna vloga pesemskih objav, ki so jo usmerjevalci zbiranja videli različno. Korytko je odkrivanje in predstavljanje ljudske kulture Kranjske vključil v svoj načrt predstavljanj oziroma primerjalne obravnave slovanskih kultur. Ta prizadevanja so se naslanjala na prvi Kollárjev spis o slovanski vzajemnosti: oris slovenske ljudske kulture je Korytko nameraval vključiti v delo *Słowiańszczyzna*, s katerim je želel predstaviti podobo skupne slovanske kulture. Prvi korak na poti do tega cilja je bila zbirka *Slovenske pesmi krajnskiga naróda*.

Stanko Vraz, ki je poznal priprave na izdajo gradiva folklornih pesmi na Kranjskem in objave v *Kranjski čbelici*, vključno s Prešernovo prepesnitvijo Lepe Vide v 3. zvezku tega almanaha (1832), je bil do dela Korytkovih sodelavcev, torej do Prešernovega kroga, in njegovih uredniških konceptov izredno kritičen. V uvodu v zbirko *Narodne pèsni ilirske*, napisanem v ilirščini, je delo tega kroga in samega Korytka ocenil ne le kritično, temveč celo omalovažujoče (Vraz 1839: XI–XIV). Slovenskim bralcem je svoja stališča do zapisovanja folklornih pesmi pojasnil v slovenskem uvodu, ki ga je dodal ilirskemu:

Prosim Te tudi, ne zameri mi, de nesim kjèr kjer bi mogel, pesnic na lepši zgladil, postavim: vse tuje ali pokvarene besede izrinil, temoč jih v oni opravi pustil, v kateri so se mi pred oči stavile. Sej sim to storil, zakaj de sim bil to dolžen storiti istini, kero terjate od takšnih knjig historia ino ethnografia, s tim več, ki sim bravši ruske, češke, poljske in ilirske, po Serbskim ino Dalmatinskim itd. sebrane, pesmi vidil, de so jih zberači vse idiotizme i provincializme jim pustili. (Vraz 1839: XXIII–XXIV)

Vraz je s tem visoke metodološke standarde zapisovanja in objavljanja folklornega gradiva, pozneje izražene tudi v *Kolu* (prim. Banov Depope 2009: 90–91), predstavil slovenskim bralcem. Teh načel pa sam vendarle ni upošteval tako dosledno, kot jih je predstavil v omenjenem uvodu: v zbirki *Narodne pèsni ilirske* je celo objavil pesem o smrti Megličeve Anjčike (NPI 1839: 75; Glonar 1923: 47), ki jo je zložil sam. Njegova je tudi pesem o ljubezni med Anjčiko in Japcem, ki predstavlja njega samega; kot pesem »neznanega zapisovalca« in jo je pozneje Štrekelj uvrstil v zbirko *Slovenske narodne pesmi* (SNP 2. 1900–1903: 171/1362; Glonar 1923: 47).

Pri nekaterih slovenskih študentih in izobražencih je Vraz s svojim delovanjem užival ugled – kot je zapisal Matevž Ravnikar – Poženčan – »blaženiga domorodca, častitega Ilira« (Prijatelj 1910: 294). Pri tem se je odpiralo vprašanje predstavljanja slovenskega gradiva: Vrazovo spodbujanje dopisnikov, naj mu zapise pošiljajo kar v ilirščini, in njegov prevod Prešernove prepesnitve Lepe Vide (prim. Prijatelj 1910: 299) sta posredno doslednosti zapisovanja dajala manjši pomen. To se je pokazalo tudi pri Žakljevi redakciji Mlade Brede: prek Vraza se je namreč Žakelj seznanil z ruskim raziskovalcem Izmailom Ivanovičem

Sreznevskim, ki je spomladi leta 1841 potoval po slovenskih krajih in se je ob svojem zanimanju za Ziljo in Rezijo ustavil tudi v Ljubljani (Nahtigal 1940: 30). Svoj prvotni zapis Mlade Brede je Žakelj za Sreznevskega vsebinsko in jezikovno predelal, ga za četrtno razširil in prepesnil v rimane trohejske deseterce (več Stanonik 2019: 176–177), pri čemer je čutiti prizadevanje za čim boljše predstavljanje slovenskega izročila. Po objavi Sreznevskega (1852–1856: 427–429) je bila ta redakcija prevedena tudi v ruščino (Nahtigal 1940: 31; Stanonik 2019: 174).

Po drugi strani je Anton Žakelj, oprt na prijateljske vezi iz časa šolanja v Karlovcu, tedaj ilirizem še razumel kot pomoč Slovincem. V pismu Vrazu je 25. novembra 1841 poročal o ustanovitvi ilirskega društva v Gorici in izrazil željo, da bi se mladina nad ilirščino bolj navduševala. Z geslom, da »nesloga ne valja«, je poudaril, kako ga je sprtost obeh taborov, Prešernovega in Vrazovega, obremenjevala.

Zadnje Žakljevo pismo Vrazu, napisano 4. aprila leta 1842, kaže na odmev, ki ga je imelo ilirsko gibanje med bogoslovci in duhovniki, in na potrebe po objavah v ilirščini, predvsem po *Kolu* (Prijatelj 1910: 300). Pisal je v ilirščini: v tem jeziku je namreč potekala korespondenca med slovenskimi dopisniki in Vrazom, v ilirščini pa je Vraz pričakoval tudi zapise za objavo. Svoj odnos do slovenskega jezika in Slovencev je Vraz zelo jasno izrazil v pismu enemu od slovenskih dopisnikov hrvaškega *Kola*, Ivanu Macunu, avtorju opisa svatbenih šeg »Svatba u Štajerju«, napisanem 10. julija 1843:

Jezik, v katerem ste mi pisali, me je zelo vzradostil, še posebej, ker vidim, da večina naših domorodcev še vedno goji upanje, da se bo naše narečje uspelo dvigniti na raven književnosti. Prazno upanje. Slovensko narečje nima v sebi ničesar, kar bi mu lahko pomagalo do te slave. Slovenska veja nima ne zgodovinske ne literarne preteklosti – torej za to nima nikarkršnega temelja. In število slovensko govorečih je tako majhno in še razdeljeno na razrečja, da mu (tudi če bi mu bila sreča še tako naklonjena) za vzpon manjka tista naravna moč osti. Slovencev ni veliko več kot 1 milijon. In kje ste videli v zgodovini tako šibke narode, ki bi se književno razcveteli? Dancev, Nizozemcev in Portugalcev je več kot 3 milijone in kaj so naredili v literarnem svetu v primerjavi z vladajočimi narodi? Malo ali (bolje rečeno) nič.² In kaj naj bi mi, reve Slovenci, številčno in vplivno šibkejši? Nimamo druge izbire, kot da se miselno (literarno) združimo z močnejšimi bližnjimi vejami ali pa kot poseben in pomemben narod poginemo v tujem elementu. In kaj nam je bližje in bolj sorodno kot druge južno-slovanske veje, zlasti *štokavska*, ki je močna po številu, po slavnih pomnikih in po starih in novih slovstvenih zakladih? Zato je smiselno, da se z njimi duhovno in literarno zedinimo, da jih podpremo in s tem sami sebe rešimo pred propadom duhovnega in materialnega, ki sledi duhovnemu. Ilirska ideja je torej naš temelj, na katerega moramo prinašati svoj material – kamne – narodne prežitke, da si sezidamo skupni tempelj, v katerem bo naš duh v moči preživel – vse viharje časa. In zakaj ne bi pristali na to, ko temelj stoji na naši zemlji in ko vidimo, da se stanje srečno zboljšuje? Vedite, da Zagreb stoji na slovenskih tleh. Okrog Zagreba preprosti ljudje govorijo čisto slovensko. Ilirsko govorijo le izobraženci, čeprav tudi

---

² Besede, v izvorniku pisane razprto, so v prispevku poudarjene s poševnim tiskom.

preprost človek razume svojega gospoda in soseda meščana. Zemlja je torej naša, naj bo tudi ta slava naša, saj smo bili tudi zidarji večinoma mi.³ (Vraz 1877: 331–332)

Kljub Vrazovi avtoriteti in njegovemu zagotovitvi, da si je smiselno prizadevati za ta cilj, saj »bo venec sledil«⁴ (Vraz 1877: 333), se Slovenci ilirskemu gibanju niso podredili. Pet dni pred tem Vrazovim pismom, 5. julija 1843, je izšla prva številka *Kmetijskih in rokodelskih novic* in s svojim izidom zelo jasno izrazila opredelitev za slovenski jezik. Časovno sosledje najverjetneje ni naključno: Vrazov dopis je bil lahko odgovor na legitimacijo slovenstva z novim časopisom. Ta legitimacija je zaznamovala tudi Vrazove nekdanje dopisnike in pol leta pozneje, 22. februarja 1845, je eden od njih, Luka Jeran, Vrazu napisal povsem slovensko pismo:

V poslednjih časih so se tudi Krajnci glede na domorodnost nekaj bolj gibati začeli. Domači jezik so viši stanovi ljubiti in objemati začeli in to oba spola; Novice imajo veliko perjatlov in se ne le v mestu, ampak tudi na kmetii zelo beró, in od dne do dne nove deležnike dobivajo. Slišal sim, de je te dni baron Cojz gostje⁵ napravil bil in veliko gospode povabil, pri katerih so samo v našim prijetnim krajskim jeziku govorili. Posebno goreči so krajski poslušavci pravah⁶ na Dunaji, s kterimi smo ljubljanski domorodci vedno v pismenim dogovoru [...] (Priatelj 1910: 305).

³ »Što se tiče jezika, u kojem ste mi pisali, to me je vrlo obradovalo, tim večma, što vidim, da kod nas još većina domorodacah goji nadu te će se moći naše narečje na stupanj književnoga podići. Tašto pouzdanje. Slovensko narečje neima baš ništa za se, što bi ga moglo do te slave pomoći. Slovenska grana ne ima ni historičke ni literarne prošlosti – dakle u tom nikakvoga temelja. I isti broj slovenski govorećih tako je malahan i opet u razrečja razkolen, da mu (nakan i polag najbolje sreće) i ista naravska mogućna ost manjka uzdići se. Slovenacah neima mnogo preko 1 miliona. I gde ste vidili u dogodovštini narode tako slabe, koji bi književno bili procvali? Danah, Holandezah i Portugezah ima svakoga do i preko 3 miliona a što su učinili u kjiževnom svetu, i sve što su vladajućí narodi? Malo ili (bolje rekuć) *ništa*. A šta ćemo mi kukavice Slovenci slabii i po broju i uplivu? Tu neima drugoga izbora, nego li se složiti duševno (književno) sa jačimi bližnjimi granami, ili propasti u tudjem elementu kao vlastit i značajan narod. A gde imamo opet bližnjega i srodniega elementa, nego li što su južno-slavenske ostale grane osobito *štokavska*, koja je po broju, po dogodoštvenih uspomelah i književnih dragocenostih stariih i noviih jaka. Nas dakle dostoji, da se složimo š njimi duševno, književno, da ih podmažemo, i tom pomoćju i sami sebe izbavimo od propasti duševne i materialne, koja sledi duševnu. Ilirska ideja naš je dakle temelj, na kolega treba da donosimo naše gradivo – kamenje – narodne ostanke, da si sazidemo obći hram, u kojem će naš duh proživiti u jakosti – sve bure vremena. A zašto ne bi mi pristali na taj posao, kad temelj stoji na našem zemljištu, te vidimo da se stanje sretno diže. Znajte Zagreb stoji na slovenskom zemljištu. Oko Zagreba govori prost puk čisto slovenski. Samo višnja izobračena vrsta naroda govori ilirski, premda i prosti čovek razumi svoga gospodina i suseda varošana. Zemljište je dakle naše, neka bude i ta slava naša, da smo i zidari bili većinom mi.« (Prev. M. K.)

⁴ »Venac će doći« (Prev. M. K.).

⁵ Gostje – gostije.

⁶ Poslušavci pravah – slušatelji prava.

Vrazovo zanikanje moči slovenskega jezika in potrebe po njegovem ohranjanju je bilo tako med Slovenci tedaj veliko bolj opazno od njegovih standardov zapisovanja in objavljanja pesemskega izročila. Ta razpetost se je še jasneje pokazala v revolucionarnem letu 1848.

Žakljeve redakcije Mlade Brede v »pomladi narodov«

Z marčno revolucijo se je odgovornosti za ohranjanje lastne kulture pridružila še odgovornost za uveljavitev slovenskega jezika v javnem življenju, utemeljena v novih političnih zahtevah Slovencev. Nanjo je Matija Majar – Ziljski, avtor programa Zedinjene Slovenije, opozoril tudi v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* in med drugim poudaril »da bode nam slobodno, da moremo v Slovenii kadar koli hočemo in kakor hočemo po malim v šole in v kanclije vpeljati naš slovenski jezik, da nas ne sme noben narod siliti, ptuj jezik nam nametovati« (Majar 1848: 50). Temu je sledilo opozorilo na pomen ključnega zgodovinskega trenutka: »Ako zdaj zamudimo, preti našemu narodu poguba; ali pak zdaj vsi naš jezik in narodnost branimo, čaka našiga naroda gosposka sreča!« (Majar 1848: 50) Duhovnik Majar je ob tem poudaril vlogo posameznikov: »Neumnež, kdor bi ptuje proso branil, svoje pa vrabcam pustil! V svetem pismu stoji: *Kdor za svoje ne skerbi, je vero zatajil, in je hujši od nevernika!* (I. Tim. 5. 8)« (Majar 1848: 50).

Anton Žakelj je v tem letu svojo odgovornost do slovenskega naroda pokazal z objavami zapisov folklornih pesmi: v 5. zvezku *Krajnske čbelice* – v zvezku, v katerem sta izšla tudi ponatis Vodnikove *Ilirije oživljene* in Prešernova *Zdravljica* – je objavil pripovedne pesmi *Zvesta deklica*, *Nuna Uršica*, *Mlada Zora* in *Mlada Breda* (*Krajnska čbelica* 5, 1848 (1883): 65–83). Besedila je priredil standardom drugih objav v *Krajnski čbelici*, z avtorskimi posegi pa se je odmaknil od načel, ki jih je spremljal v času tesnejših stikov s Stankom Vrazom. Na oblikovni ravni je imel pri tem zgled v Prešernovi prepesnitvi *Lepe Vide*, sprememba estetske ravni objavljenih besedil pa je izhajala predvsem iz Žakljeve družbene odgovornosti.

V prelomnem času, ki je kot najpomembnejšo nalogo poudarjal, da »zdaj vsi naš jezik in narodnost branimo« (Majar 1848: 50), je bila doslednost zapisovanja podrejena narodnopromocijski in narodnograditeljski vlogi folklornega gradiva. Žakljevi zapisi slovenskih folklornih pesmi v obliki, prirejene sodobni govorici, so soustvarili niz temeljnih besedil za predstavitev ustvarjalne moči Slovencev in njeno spoznavanje. Malavašičev list *Pravi Slovenec*, ki je že leta 1849 vnovič objavil *Mlado Bredo* (št. 17–19), je poudaril pomen prizadevanja »za omiko in podučenje naroda« (*Pravi Slovenec* 1/40, 1. 10. 1849, 240). »Omiki in podučanju

naroda« je Žakelj podredil metodološka načela objavljanja folklornega gradiva, kar je pozneje zelo jasno označil Viktor Steska: »Žakelj je hotel pesem objaviti v taki obliki, da bi jo lahko gladko čitali« (Steska, NŠAL 468).

Redakcijsko temeljiteje predelano izročilo se je v tem času zdelo primernejše od podobe iz različnih razlogov okrnjenih folklornih pesmi tudi zaradi predstavljanja v prevodih. To kaže odziv na Grünovo zbirko prevodov slovenskih folklornih pesmi *Volkslieder aus Krain* (Grün 1850), razviden predvsem iz Dežmanovega zapisa. Dežman je v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* v članku »Slovenske narodske pesmi v nemško prestavljene« v nadaljevanjih obširno razčlenil pomen pesemskega izročila, njegovega zbiranja in predstavljanja pesmi navzven. Grünju je dal veliko priznanje, ker je »naj lepših slovenskih narodskih pesem ponemčil« (Dežman 1850a), pri tem pa je videl le eno pomanjkljivost: »Le to je nam prav žal, de je g. Grün na narodske pesme (str. 55.–83) v 5. zvezku 'Krajske čbelice' (leta 1848 izdanim) pozabil. Marsiktera od njih bi bila prevoda vredna. Posebno je 'Mlada Breda', ktero je, kakor smo zvedili, učen rodoljub na Notrajskim iz ust starke napisal, in blezo pozabljeno smerti otel, tako lepa, de ji skoraj ni para« (Dežman 1850b).

Objava Grünovega prevoda Mlade Brede v tržaškem časopisu *Illustrirtes Familienbuch des österreichischen Lloyd*, ki je pesem ponesla v svetovljansko primorsko mesto, in dvojezična objava v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* sta ta spodrsrljaj popravili. Ob objavi v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* (19. 1. 1853: 21–22; 22. 1. 1853: 25–26; 26. 1. 1853: 29–30) je urednik Janez Bleiweis Mlado Bredo vnovič označil kot eno »narlepših slovenskih narodskih pesem«, pojasnil njen izvor in prvo objavo, pri tem pa je Žakljeve popravke zelo pohvalil: »Da jo je gosp. Ž. nekoliko *olikal* v besedi, brez da je bil le trohice mičnega narodskega duha vzel, zasluži veliko hvalo, ker to je po mislih veljavnih mož pravi način, po katerim naj pridejo stare pesmi našega naroda na dan, da se prvo zaveržejo vse, ki so 'ostudnega brenka', drugo, da se izvoljene *olikajo* v pesniški besedi, kjer je potreba« (*Kmetijske in rokodelske novice*, 19. 1. 1853: 21). Pri tem se je skliceval na Koseskega in na njegovo poročilo o Vukovih posegih v srbske narodne pesmi.

Z nadaljnji objavami Mlade Brede je Žakelj svoje prirejeno besedilo še nadgrajeval. To stališče je močno utrdila avtoriteta Koseskega, ki je poudarjal predvsem narodnoobrambno in narodnopromocijsko držo. Na te poudarke se je ob objavi pesmi Mlada Breda v *Koledarčku slovenskem* za leto 1856 urednik Janez Bleiweis vnovič skliceval: objavo Mlade Brede, podnaslovljene kot »Narodna balada iz idrijskih hribov«, je opremil s komentarjem, ki Žakljev avtorski poseg obravnava kot jezikovne popravke, ne kot popravke »teksta«:

Pervikrat pride ta krasna pesmica, ena najlepših narodskih slovenskih, tu *bolj dovršena* na dan kakor je dosihmal tiskana bila« [izšla je namreč poleg »Čbelice« v Malavašičevem

Slika 3: Za promocijo slovenstva je Žakelj prirejal predvsem pesem Mlada Breda. Objava začetkov Grünovega prevoda Mlade Brede in predhodne Žakljeve predelave te pesmi (*Kmetijske in rokodelske novice* 11/6, 19. 1. 1853).

»Pravem Slovincu« 1. 1849., list 17.–19.]. »Slavnoznani *Rodoljub Ledinski* nam jo je izročil, kakor jo je iz ust svoje rajnce matere slišal. Kar *tekst* zadeva – nam piše marljivi nabiravec naših narodnih pesem – ni ne dodjal ne izpustil kar nič, čeravno se očitno vidi, da tam pa tam še marsikaj manjka; tako, na priliko, v povedbi, ko ženin svojemu mlademu hlapcu glavo odseka, besede 'Ti in mati' silijo človeka več pričakovati, kakor v pesmi bere. Pa misli on, da to, kar manjka, je zgubljeno za vselej; stari pevci in pevke poštenih narodnih pesem so pomerli; mladi svet pa, bodi Bogu milo! rad kvante poje. Kar pa se tiče *jezika*« – nam dalje sporočuje Rodoljub Ledinski – »sem ga enmalo spilil in tu in tam kakošno besedo dodal, da sem stroke (verze) izpolnil. Ako bravci to pesem dalje z že natisnjeno primerjajo, bojo zapazili, da tu in tam stoji s e d a j n a m e s t o 's k a t e r e', 's k a t e r i g a' – 'ki ž-nje', 'ki ž-njim' itd. Tako so mati skozi in skozi peli; ali jaz duha našega *priimena* takrat še ne dobro spoznaje sem jo po nemško mislil olepotičiti, ter sem zabredel v neslovenski duh; sedaj sem opustil vse tiste napačne prestroje.« (*Koledarček slovenski* 1856: 45)

Žakljevi popravki so torej zadevali jezik, da je bil »tekst« razumljivejši oziroma vsebina jasnejša, hkrati pa je iz njegovega komentarja, ki ga je Bleiweis vključil, razvidno, da je vnovič popravljaj svoje lastne popravke: ob tem popravljanju je skušal opustiti posege, ki se mu niso zdeli slovenski, in se vrniti k prvotnejši obliki. Popravke je Žakelj podkrepil z besedami: »Tako so mati skozi in skozi peli« (*Koledarček slovenski* 1856: 45).

S temi objavami se je narodnoreprezentativni pomen folklornih besedil, ki jih je zapisal Žakelj, ohranjal, potrditev pa je doživljal tudi v presoajah avtoritet, kot sta bila sam Bleiweis (Pisk 2021: 211–225) in pesnik Jovan Vesel Koseski. V tem je čutiti smer, ki jo je v nemškem prostoru zagovarjal Kleinpaul (prim. Stanonik 2006: 25).

Kljub odločanju za estetsko izpopolnjevanje folklornih pesmi pa se je Žakelj zavedal, da je ohranjanje prvotnega besedila vrednota. V letu, ko je bila pesem *Mlada Breda* vnovič objavljena v *Koledarčku slovenskem*, torej 1856., je v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* objavil pesem *Minica* skoraj povsem identično prvotnemu zapisu; opaznejša sprememba je opustitev zapisa z dvostišji znotraj posameznih kitic, povezana tudi z zamenjavo ločil, v zadnji kitici pa zamenjave kot »daljnih« namesto »ptujih« ali »Mino« namesto »ljubco«.

Minica

Narodna iz Idrijskih hribov.

Lépe spánjšice cvetéle,
drobne tičice so pele;
Mina je solzé točila,
tiho sercu govorila:
»Bôlno serce, vert pelena,
za-te roža ni nobena;
vse je zate ocvetélo,
kam sirota se boš delo?«

Lepe spanjšice cvetéle
drobne tičice so pele.
Mina je solzé točila,
tiho sercu govorila:
»Bôlno serce, prazno cvetja,
brez veselja in brez petja;
za-te tice so odpele
sladke pesmi in vesele.«

Lepe spanjšice cvetéle
drobne tičice so pele.
Mina je solzé točila,
tiho sercu govorila:
»Spanjšice bom vse pobrala,
z njih si posteljo postlala;
tičice bom polovala,
britko pesem jih učila.«

Spanjšice je res nabrala,
z njih si posteljo postlala;
tičic si je nalovila,
res jih pesem je učila:
»Ljubček, tebi vsak dan huje!
Kaj si neki šel na ptuje?
Mino ti bo smert vsnubila
britka žalost jo vmorila!«

Spanjšice ble ocvetéle,
ble so suhe že in véle.
Mina je bla v njih zaspala;
nikdar več ni z spanjšic vstala.
Ljubček pride z daljnih krajev,
pa prepozno dokaj mlajev.
Tičice so pesmi pele,
pa za-nj britke, neveséle:
»Ljubček tebi vsak dan huje!
Kaj si neki šel na ptuje?
Mino ti je smert vsnubila;
britka žalost jo vmorila!«

Objavi je dodal opombo, ki je spanjšice osvetlila s stališča vsakdanjih življenjskih praks: »Spanjšice, gentiana verna. Ti prelépi planinski cvetlici perpisujejo matere spanjodarno moč, in jo rade dètetam pod vzglavje dèvajo, naj bi laglje in raje spale; od tod ime spanjšice. Torej je gotovo krasna misel pevčeva, de si otožna Minica ž njih smertno posteljo postelje.« (*Kmetijske in rokodelske novice*, 2. 8. 1856: 250)

Žakelj je torej po dveh desetletjih uveljavljanja slovenskega jezika v javnosti prepoznal, da folklorne pesmi lahko predstavi v takšni obliki, kot so bile zapisane. Ob ponatisu pesmi Nuna Uršica, podnaslovljene z »Narodna slovenska iz idrijskih hribov«, je na upoštevanje prvotnega zapisa neposredno opozoril: »V tej pesmi ni nič popravljenega, razun tu pa tam rima, kjer je bila zgubljena. Pušena je celò 'nuna' in 'nun'ca' kakor in kjer je stara mati popevala nuna ali nun'ca, čeravno bi bilo dosledniši prvo ali drugo skozi in skozi pisati. R. L.« (*Koledarček slovenski*, 1856: 54–55).

Kljub tema objavama so Žakljevo mesto med zapisovalci določali njegovi dotedanji redakcijski posegi. Redakcijo Mlade Brede, objavljeno v *Koledarčku slovenskem*, je v zagrebškem *Nevenu* vnovič objavil Ivan Macun. Macun, ki mu je Vraz tako jasno izrazil svoje stališče do Slovencev, je bil do Žakljeve objave zelo kritičen in je poudaril, da to ni »narodna pesem v tistem strogem pomenu, ki se ga je držal Stanko Vraz«⁷ (Nahtigal 1940: 32).

Pogledi folkloristike na Žakljeve prepesnitve folklornih pesmi

Druga polovica 19. stoletja je v usmerjevalcih zbiranja utrdila prepričanje, da je pesmi potrebno javnosti predati v takšni obliki, kot so bile zapisane med ljudmi. To stališče je krepila predvsem priprava velike znanstvene izdaje »narodnih pesmi«. Folklorna besedila, izdana v takšni izdaji, so izražala preteklo ustvarjalnost, besedila sama pa niso bila namenjena »omiki«. Za urednika je bil sprva izbran Gregor Krek, ki je še v času Žakljevega življenja vabil k zbiranju, pozneje pa zelo jasno opozoril na zmotnost popravljanja pesmi. V zvezi z Žakljem je zanesljivo opomnil, da

tudi pri nas niso redke, katerim se je pomagalo do dozdevne višje cene z različnimi prepevami. Namen je bil dober, a se ne sklada s sploh veljavnim zakonom, da se ljudska pesem priobči ravno tako, kakor je v ustih naroda udomačena, tedaj brez vsacih sprememb in dodelav, dodatkov. Te napake se še Rodoljub Ledinski nij čisto ognil, katerega smemo sicer prištevati med najboljše poznavalce našega narodnega pesništva (Krek 1873: 104–105).

Ob tem je pojasnil, da je v folklorni pesmi »mного zamolčanega«, kar so skušali nekateri zapisovalci v preteklosti nadoknaditi:

In ravno tej napaki se je bil uklonil po mojem preverjanju tudi Ledinski v svojem drugem prepisu 'Mlada Breda' in 'Nuna Uršica', ki je narodnemu pesniku s tem hotel pomoči, da je oblikovne netočnosti popravil in misli v natančno logično zvezo ostrinil, a ravno tako po

---

⁷ »narodna pjesma u onom strogom znamenovanju, kao što se ga je držao Stanko Vraz« (prev. M. K.).

tem početji dobila je pesen nenarodno lice, mesto da bi se, kakor mu je bila dobra nakana, pokazala v svoji prvotni dovršenosti (Krek 1873: 104–105, 105–106).

Krek je bil v tej sodbi vendarle prizanesljiv, pozneje pa je bilo v folklorističnih obravnavah Žakljevo delo redko deležno razumevanja. Viktor Steska, ki je v svoji analizi zapisovanja folklornega izročila skušal čim bolj vsestransko oceniti Žakljevo delo, je v njegovem popravljanju besedil videl predvsem estetske razloge: »Žakelj pa je iskal tudi v narodni pesmi estetski užitek, zato je pesem pilil in likal.« V nasprotju s Štrekljem je Žakljevo držo razumel: »Res je, znanstveno Žakelj ni postopal, toda kot pesnik ni mogel drugače, zakaj hotel je bisere izročiti javnosti v zlatem kovu« (Steska, NŠAL 468).

Karel Štrekelj, ki je po odstopu Gregorja Kreka prevzel uredništvo znanstvene zbirke *Slovenske narodne pesmi*, je med pripovedne pesmi uvrstil tudi Žakljevo priredbo Mlade Brede iz *Krajske čbelice*: prvotnega zapisa, pozneje objavljene v reviji *Dom in svet*, namreč ni poznal. V svoji sodbi je bil oster: »Pesem je močno prenarejena, kakor se kaže, celo v pesniški meri, in nikakor nima tistega narodnega duha, ki se navadno išče v nji (SLP 1. 1895–1898: 164–165). Ob zaključku opombe se je navezal tudi na Krekovo oceno (SLP 1. 1895–1898: 168).

Proti koncu 19. stoletja, ko se je folkloristika konstituirala kot veda, so se torej presoje pesmi Mlada Breda osredinile izključno na vprašanje doslednosti sledenja izvirniku. Ostrina te ocene se je v 20. stoletju še stopnjevala. To jasno nakazuje Nahtigalov zapis, v katerem je navedena celo primerjava pesmi z znanim češkim ponaredkom, s *Kraljedvorskim rokopisom*:

»Mlado Bredo«, to nedvomno lepo in izredno zanimivo narodno balado, ki si je priborila, kakor kažejo mnogoteri natisi, izjave in uporabe, toliki sloves, pa tudi tekstne mnoge obsodbe, celo kot nekak slovenski »Kraljedvorski rokopis«, imamo tedaj sedaj izdano v štirih redakcijah, oziroma predelavah, ali bolje rečeno, v dveh glavnih redakcijah in treh variantah druge redakcije, prve jambске, druge trohejske, istega zapisovalca A. Žaklja – Rodoljuba Ledinskega: A v rokopisni ostalini iz l. 1838. (DS 1913 ili v Glonarjevi zbirki slovenskih narodnih pesmi 1939), Ba v zapisu, danem Sreznevskemu, iz l. 1841. v zborniku Sreznevskega, Bb v izdaji v V. zv. »Krajske Čbelice« iz l. 1848. (v ponatisih v drugi izdaji »Čbelice« l. 1883., v »Pravem Slovincu« l. 1849., v Novicah l. 1853., pri Štreklju I, 1895–8, pri Grafenauerju, Čitanka I, 1921 ter pri F. Bevku l. 1924.), Bc pa v »Koledarčku« l. 1856. (v ponatisih v Nevenu l. 1856., Janežičevem Cvetniku l. 1868. i. dr. ter Sketu, Čitanka V–VI, 1889 i. dr.). (Nahtigal 1940: 36)

Iz navedbe vnovičnih objav, vključno z objavami v izobraževalne namene, ni razvidno, da pobud zanje večinoma ni mogel dati Žakelj sam, temveč jih je potrebovala družba: pesem Mlada Breda so objavljali v šolskih čitankah, pri tem pa so si redakcijske posege dovolili tudi sami uredniki (Janežič 1870: 163–168; nav. po Stanonik 2019: 175). Temeljni pa so bili vendarle redakcijski posegi samega zapisovalca, kar je razvidno iz dveh različnih verzni vzorcev, jambskega in trohejskega, iz dolžine posameznih besedil – prvo obsega 143, drugo

166, tretje 189 in četrto kar 235 verzov – in iz sprememb razporeditve vrstic v kiticah (Stanonik 2019: 174–175).

Redakcijski posegi pa se ne nanašajo na same zapise folklornih pesmi, domnevno zbrane v sedem zvezkov. V času, ko je Žakelj že veljal za negativni zgled, je Jakob Šilc v nekdanjem Marijanišču našel zvezek, v katerem je bil izvorni zapis Mlade Brede (Šilc 1913). Zvezek je imel oznako Th. D. in naslov »Narodne krajske pèsmi ino balade, Zapisane v Ledinah 18. Kimovica 1838«. (Dolenc 1956: 209) Od Žakljevih zapisov se je poleg pesmi Minica in Čudna rožica, ki nosita oznako »Iz idrskih hribov« (NUK, Ms 796), po naključju ohranil še zvezek z oznako Th. C. in naslovom »Narodne kranjske pesmi. Zapisane v Doléh 26. vèlkiga serpána 1838«, v katerem so se ohranile pesmi Zvesta dekllica, Marija na svetih Vošarjih, Marija z Jelenta, Zidar v Ljubnim, Mlada Mojca, Cigan in Alenčica. (NUK, Ms 1485)

Ob tem se jasno nakazuje problem izgubljanja zapisov, na naključnost ohranjanja pa v zapuščini Ivana Vrhovnika kaže droben listič z Vrhovnikovo opombo:

Gospa Bratovževa, starinarica na Sv. Jakoba nabrežju, mi je pravila nekoč, ko sem kupil od nje 4 zvezke »Kr. Čbelice«, da je s »Čbelico« vred prejela neki star papir, ki ga ne more več najti; menila je tedaj, da ji ga je nekdo izmaknil. Dne 5/8 1909 sem se zopet oglasil pri njej in tedaj mi je rekla: Sedaj sem pa že našla tisto pisanje – šla je ponj in mi izročila 2 zvezka: 1. nepopolni obsega narodne pesmi Rodoljuba Ledinskega, 2. pa narodne pesmi iz Krakovega, rokopis je Kastelčev. (NUK, Ms 1485)

V presojah zapisovalskega dela Antona Žaklja je zaradi izgubljanja zapisov ostal le negativni sloves, osredinjen na redakcijske posege pri pesmi Mlada Breda (Golež Kaučič 2007: 56). Pri tem ostaja odprto vprašanje, ali je Žakelj s prepešnitvami le sledil Prešernovemu zgledu in imperativu lastne nadarjenosti (Steska, NŠAL 468) ter Kleinpaulovim priporočilom za prepesnjevanje (Stanonik 2006: 16), ali je imel za posege v besedila tudi globlje razloge – družbeno odgovornost.

Družbeni razlogi za Žakljevo odgovornost za prezentacijo Slovencev z dovršenostjo folklornega izročila

Od kod Žaklju tolikšna odgovornost za to, da je v objavah pesmi Mlada Breda kljub poznavanju načel zapisovanja in objavljanja folklornih besedil ta načela obšel, in sicer tako za predstavljanje v tujem jezikovnem okolju kot za predstavitev slovenskim bralcem?

V ozadju tega ravnanja je nedvomno vpliv Žakljevega primarnega okolja. Anton Žakelj je bil rojen na uglednem kmečkem domu »pri Veharju« v Ledinah, ob povezanosti z materjo pa je v njem pustil svojo sled tudi materin odnos do sveta, vezan na družbeno vlogo njene izvirne družine. Mati, ki je bila doma

v Dolenčicah blizu Javorij, je izhajala z imovitega dvojnega grunta Ažbetovih. Delo na velikem dvojnem gruntu je poleg domačih zaposlovalo vrsto poslov – hlapcev, dekel, volarjev, ovčarjev, pastirjev in pastiric. Seznam gostačev in poslov javorske fare leta 1845 za Ažbetov grunt navaja devet poslov – hlapcev, dekel, volarjev, ovčarjev, pastirjev in pastiric (Dolenc 1956: 205), kar nakazuje razmere, primerljive s stanjem na manjši podeželski graščini.

V hiši, kjer je bila rojena mati, je bila tudi krčma, vsakokratni gospodar pa je bil ob tem še javorski župan. V krčmi so se shajali domačini, popotniki, prekupčevalci, potujoči rokodelci, godci in berači, v predpustu pa še potujoči pevci oziroma prosjaki, od katerih se je Žakljeva mati naučila številnih pesmi (Dolenc 1956: 205). Krčma pa ji ni omogočala le seznanjanja s pesemskim izročilom in razgledanosti: družbeni položaj, ki sta ga nakazovala županstvo in lastništvo krčme, je pomenil kontinuiteto gospodarske moči, družbenega ugleda in družinskega ponosa. S tem položajem je bila povezana tudi družbena odgovornost pripadnikov tega rodu. Na tem je temeljila intelektualna veljava rodu, iz katerega je pozneje izšel slikar Anton Ažbe.

Nadaljnja usoda matere je sicer pomenila odmik od te moči in veljave, s petjem pesmi pa je mati sinu posredovala tudi nekdanji svet gospodarske moči, družinskega ponosa in družbenega ugleda. V tem je bila zajeta odgovornost, ki jo je imela njena družina do službujočih in do skupnosti, ki jo je kot županova hiša vodila. V času novega umeščanja Slovencev na zemljevid je Žakelj tej odgovornosti dal večji pomen kot doslednemu ohranjanju podobe izvirnikov: z objavo estetsko dovršenih balad je gradil slovensko samozavest, z ustvarjanjem kanona besedil za javno rabo in za uveljavljanje slovenščine pa je sooblikoval pozitivno samopodobo Slovencev.

Ker naj bi pesem odsevala veličino duha preprostega ljudstva, je bila lepota zapisa zelo pomembna: pesem je bila pot do odkritja že skoraj zabrisane kulturne podobe, ki so jo drugi narodi odkrivali v materialni dediščini visoke kulture ali v zapisih slavne zgodovine. Pesem Mlada Breda je bila iz teh razlogov še bolj poudarjena, saj je predstavljala del podobe nekdanje slovenske družbene elite: izražala je pripadnost grajskemu okolju, pomembno tudi za Slovence. Kot drobni dokaz te pripadnosti, v Žakljevem času ohranjen le še na podeželju, v pesmi s posebno simbolno vlogo nastopa peča. Pečo, ki je bila kot bela ali nabrana tančica v 17. stoletju še pokrivalo Ljubljancank, so po Valvasorjevem pričevanju »nekoč nosile tudi plemiške in najjimenitnejše gospe« (Valvasor, XI: 708; Baš 1989: 101). To potrjuje tudi odlomek iz prvotnega zapisa Mlade Brede:

Tako pa mlada Breda govori:
Ko bote balo mi nakladali,
nakladali in v skrinjo basali,
denite zgorej pečo šlarasto,

ker nar popred jo bodem nucala,
bom rane serčne si mašila ž-njo. (Šilc 1913: 278–279)

Mati Ana je pripadala svetu gospodarske moči in družbenega ugleda in je prepoznavala pomen pesmi, ki so se nanašale na domačo aristokracijo, vključno z izgubo tega položaja; to je namreč na svoji nadaljnji poti občutila tudi sama. Njen sin Anton, ponosno podpisan kot Rodoljub Ledinski, je sporočilu te visoke kulture hotel dati tisto podobo, ki bi jo po sočasnih predstavah moralo imeti. Izšel je iz preveč uglednega okolja, da bi se ob zavedanju, da je Slovencem potrebno dati večjo veljavo, svoji ustvarjalnosti lahko odrekel.

Viri

Nadškofijski arhiv Ljubljana, Viktor STESKA, 1816–1868: Zapuščine duhovnikov in drugih. NŠAL 468, št. 2, Mapa Anton Žakelj.

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 796, Ms 1485.

Kmetijske in rokodelske novice 6/13 (29. 3. 1848); 8/44 (30. 10. 1850), 8/48 (27. 11. 1850); 11/6 (19. 1. 1853), 11/7 (22. 1. 1853), 11/8 (26. 1. 1853); 14/62 (2. 8. 1856); 17/29 (20. 7. 1859).

Krajnska čbelica 5, 1848 (1883).

Koledarček slovenski za leto 1856.

Pravi Slovenec 1/40 (1. 10. 1849).

Literatura

Estela BANOV DEPOPE, 2012: Recepcija slavenskih usmenih tradicija u časopisu Kolo // Reception of Slavic Oral Traditions in Romantic Journal Kolo. *Riječki filološki dani* 9, Volume: 1. At: Rijeka, https://www.researchgate.net/publication/283142255_Recepcija_slavenskih_usmenih_tradicija_u_casopisu_Kolo_Reception_of_Slavic_Oral_Traditions_in_Romantic_Journal_Kolo

Angelos BAŠ, 1989: *Opisi oblačilnega videza na Slovenskem v 17. in 18. stoletju*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

BLEIWEIS, Janez, 1853 [Uredniška opomba]: *Kmetijske in rokodelske Novice* 11: 21.

Karel DEŽMAN 1850a: Slovenske narodske pesmi v nemško prestavljene. *Kmetijske in rokodelske novice* 8/44 (30. 10.), 184.

—, 1850b: Slovenske narodske pesmi v nemško prestavljene (dalje). *Kmetijske in rokodelske novice* 8/48 (27. 11.), 202.

Janez DOLENC, 1956: Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski (Odlomek iz monografije). *Loški razgledi* 3/1, 205–216.

- , 2013: Žakelj, Anton (1816–1868). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi892211/#slovenski-biografski-leksikon> (16. december 2021). Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*: 15. zv. Zdolšek - Žvanut. Jože Munda idr. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1991.
- Jurij FIKFAK, 2008: Med delom in celoto. Nekatera vprašanja etnološkega raziskovanja in reprezentacije. *Traditiones* 37/2, 27–44, DOI: 10.3986/Traditio2008370202
- Joža GLONAR, 1923: Predgovor. *Slovenske narodne pesmi: 16. snopič*. Ur. Karel Štrekelj. Ljubljana: Slovenska matica. 1–66.
- Marjetka GOLEŽ KAUČIČ, 2007: Smrt neveste pred poroko / C (Mlada Breda). *Slovenske ljudske pesmi*. Ur. Marjetka Golež Kaučič idr. Ljubljana: Slovenska matica, Založba ZRC, ZRC SAZU, 50–61.
- Anastasius GRÜN, 1850: *Volkslieder aus Krain*. Leipzig: Weidmann'sche Buchhandlung.
- Anton JANEŽIČ, 1868 (1870): *Cvetnik slovenske slovesnosti. Berilo za višje gimnazije in realke*. Celovec: Šolska knjiga.
- Marija KLOBČAR, 2016: »Morebiti bi se še dal kje kak tak napev vloviti«: Zapisovalske usmeritve na Slovenskem v kontekstu slovanskih povezav. *Traditiones* 45/2, 53–81. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-Y5AZTETB>
- . 2020a: Ujet v politično izgnanstvo: Poljak Emil Korytko in zbirka Slovénske pĕsmi krajnskiga naróda. *Slowianie w monarchii Habsburgów: literatura, język, kultura*. (Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne, tom 17). Ur. Čistiakova, Marina, Kuczyńska, Marzanna, Stradomski, Jan. Krakow: Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. 169–184.
- . 2020b: *Poslušajte štimo mojo. Potujoči pevci na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Folkloristika 9).
- Gregor KREK, 1873: Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesmi. *Slovenski narod* 6, 137–138, 140, 142, 145; ponatis v: *Listki* 4, 96–140.
- Matija MAJAR, 1848: Slava Bogu v višavah. *Kmetijske in rokodelske novice* 6/13 (29. 3.), 50.
- Milko MATIČETOV, 1970: Predgovor, [v:] *Slovenske ljudske pesmi* 1. Ur. Z. Kumer idr. Ljubljana 1970: Slovenska matica.
- Boris MERHAR, 1978: *Mlada Breda, Izbor ljudskih pesmi* (Kondor 177). Ljubljana: Mladinska knjiga, 103–108.
- Rajko NAHTIGAL, R., 1940: Prezrta izdaja I. I. Sreznoveškega slovenskih narodnih pesmi »Mlade Brede« in ziljskega reja. *Slovenski jezik. Glasilo Slavističnega društva* 3, 28–44.
- Vilko NOVAK, 1986: *Raziskovalci slovenskega življenja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- NPI. 1839: *Narodne pesni ilirske*. Ur. Stanko Vraz. Zagreb: Samozaložba.
- Marjeta PISK, 2013: Ponovno o oblikovanju in razvoju glasbene folkloristike. *Traditiones* 42/1, 109–123, DOI: 10.3986/Traditio2013420106
- , 2018: *Vi čuvvarji ste obmejni: Pesemska ustvarjalnost Goriških brd v procesih nacionalizacije kulture*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

– –, 2021: Urednik Bleiweis in »narodno pesništvo«. *Janez Bleiweis, Novice in modernizacija slovenske družbe*. Ur. Stanonik, Marija idr. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 211–229.

Ivan PRIJATELJ, 1910: Nekaj Vrazovih slovenskih dopisnikov. *ČZN* 1910: 287–321.

Sigrid RIUEWERTS, 1998: Percy, Thomas (1729–1811). *Enciklopedia of Folklore and Literature*. Ur. Mary Ellen Brown in Bruce A. Rosenberg. Santa Barbara, Denver in Oxford: ABC-CLIO. 495–497.

SNP I. 1895–1898: *Slovenske narodne pesmi: Zvezek I*. Ur. Karel Štrekelj. Ljubljana: Slovenska matica.

Izmail Ivanovič SREZNEVSKI, 1852–56: Horutanskaja pjasnja. Pamjatniki i obrazcy jazyka i slovesnosti ruskychъ i zapadnychъ Slavjanъ I–IV. St. Peterburg, 427–429.

Marija STANONIK, 2006: Poseganje v slovstveno folkloro: znamenje ustvarjalnosti ali nemoči. *Traditiones* 35/1, 7–49.

– –, 2019: Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski in Mlada Breda 2. *Rajko Nahtigal in 100 let slavistike na Univerzi v Ljubljani: monografija ob 100. obletnici nastanka Oddelka za slavistiko Filozofske fakultete UL*, 173–183, <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/view/172/268/4418-1>

Viktor STESKA, 1816–1868: Zapuščine duhovnikov in drugih. *NŠAL* 468, št. 2, Mapa Anton Žakelj.

Jakob ŠILC, 1913: Ledinskega Mlada Breda v prvi redakciji. *Dom in svet* 26/7, 278–279.

Marko TERSEGLAV, 2001: Žakelj, Anton. *Enciklopedija Slovenije* 15. Ljubljana: Mladinska knjiga, 285–286.

Stanko VRAZ, 1839: Dobrovoljnemu Slovencu. *Narodne pesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Kornškoj i zapadnoj strani Ugarske*. Ur. Stanko Vraz. Zagreb: Samozaložba, XXIII–XXVI.

[Stanko VRAZ,], 1877: Děla Stanka Vraza. Peti dio. Pěsme. Pabirci. Proza. U Zagrebu: Matica Hrvatska.

Johann Weichard Freiherrn VALVASOR, 1689 [1877]: *Die Ehre des Herzogthums Krain*, Knjiga XI. Rudolfswerth: J. Krajec.

Povzetek

ANTON ŽAKELJ MED DOSLEDNOSTJO ZAPISOVANJA FOLKLORNIH PESMI IN NARODNOOBGRAMBNO ODGOVORNOSTJO

Obsodbe Žakljevih redakcijskih posegov v folklorna besedila, ki so poldrugo stoletje v ospredju folklorističnih presoj, se nanašajo na odmik od tedaj že uveljavljenega pravila o ohranjanju pristne podobe folklornega gradiva. Te obsodbe ne upoštevajo družbenega konteksta oziroma družbenih razlogov za Žakljevo odločanje.

Žakelj je bil eden od prvih dopisnikov Stanka Vraza, več pesmi, domnevno sedem zvezkov, pa je zapisal poleti leta 1838, v času, ko je k zbiranju folklornih pesmi na Slovenskem vabil poljski študent Emil Korytko. Med temi pesmimi je bila tudi pripovedna pesem Mlada Breda.

To pesem je Žakelj prvič priredil leta 1841 za ruskega raziskovalca Sreznevskega in jo je predstavil v širšem slovanskem okolju, s tem pa nakazal odklop od Vrazovih načel.

Na Žakljevo nadaljnje stališče do objavljanih folklornih pesmi so vplivale družbene spremembe v desetletju pred marčno revolucijo, prav posebno pa leto 1848, ki je prineslo izrazito potrebo po narodnoidentitetnih besedilih. Žakljeva prepesnitev balade Mlada Breda in drugih pesmi, leta 1848 objavljenih v *Krajnski čbelici*, je omogočila pomemben nabor estetsko dovršenih besedil, ki so imela s svojim folklornim izhodiščem izjemen narodnoidentitetni pomen. Pozitivni odziv tedaj vodilnih avtoritet na Slovenskem je predvsem baladi Mlada Breda med slovenskimi folklornimi pesmimi dal najvidnejše mesto, Žaklja pa spodbudil, da je svojo predelavo še izpopolnjeval. Razlog za to pa nista bila le Prešernov zgled in estetska potreba, ki je Žaklja kot ustvarjalca spodbujala k spreminjanju folklornega besedila: v ozadju sta bila ponosno izročilo njegovega rodu in družbena odgovornost, ki ju je Žakelj preko matere prejel v svojem primarnem okolju. Odgovornost za narod, ki se je v tem okolju izoblikovala, je kot Žakljev moralni imperativ preglasila folkloristična načela doslednosti dopisovanja, tem bolj zato, ker se je Vrazovo zagovarjanje teh načel povezovalo z zanikanjem pravice Slovencev do samostojnega jezika.

Presojanje Žakljevega zapisovanja folklornih pesmi moramo torej s folkloristične ravni prenesti na raven njegove družbene vloge. Prizadevanje, da bi zapisom dal večjo popolnost, estetiki besedila pa lepši lesk, je namreč izhajalo ne le iz Žakljeve ustvarjalne nuje, temveč predvsem iz odgovornosti, ki jo je čutil kot pripadnik pomembnega rodu. Z vedno bolj dovršenimi objavami pripovednih pesmi, kot je bila Mlada Breda, je opozoril na življenje slovenske družbene elite in na ustvarjalnost, povezano z njo. S tem je zanikal manjvrednost in majhnost slovenske družbe, torej očitek, ki je v nekaterih slovenskih intelektualcih v tridesetih in štiridesetih letih 19. stoletja našel vnete zagovornike ilirizma.

Temeljni odgovor na to, zakaj se je Žakelj kljub poznavanju zapisovalskih načel odločil za avtorske posege, torej daje vpogled v razhajanja med tistimi, ki so slovenski jezik in slovensko kulturo želeli podrediti širši ilirski ideji in so se odrekli slovenski istovetnosti, in tistimi, ki so verjeli ne le v slovensko izročilo in v zgodovinski pomen Slovencev, temveč tudi v možnost enakovredne umestitve Slovencev v skupnost narodov.

Zusammenfassung

ANTON ŽAKELJ ZWISCHEN AUTHENTISCHEN VOLKSLIED-AUFZEICHNUNGEN UND NATIONALEN INTENTIONEN

Die ablehnende Haltung gegenüber Žakeljs redaktionellen Eingriffen in volkskundliche Texten, die seit anderthalb Jahrhunderten als wesentlicher Beurteilungsmaßstab innerhalb der Folkloristik fungiert, bezieht sich auf seine Abkehr von der damals etablierten Regel, das authentische Erscheinungsbild volkskundlicher Materialien zu bewahren. Diese Auffassung berücksichtigt nicht die gesellschaftlichen Ursachen für die Vorgehensweise von Žakelj.

Žakelj war einer der ersten Korrespondenten für Stanko Vraz, der im Sommer 1838 mehrere Lieder schrieb, vermutlich sieben Hefte, zu deren Schreiben der polnische Student Emil Korytko anregte, der allgemein zum Schreiben von Volksliedern einlud. Zu den Liedern zählte auch das Erzähl lied *Die junge Breda* (slow. *Mlada Breda*). Dieses Gedicht hat Žakelj 1841 erstmals für den russischen Wissenschaftler Sreznevsky adaptiert, wodurch Žakelj im ganzen slawischen Sprachraum vorgestellt wurde, was wiederum eine Abkehr von Vraz' Prinzipien darstellte.

Žakeljs weitere Haltung zur Veröffentlichung von Volksliedern wurde durch soziale Veränderungen im Jahrzehnt vor der Märzrevolution, insbesondere 1848 beeinflusst, die einen

deutlichen Bedarf an nationalen Identitätstexten mit sich brachten. Žakeljs Wiedergabe der Ballade *Die junge Breda* und anderer Gedichte, die 1848 in der *Krajnska čbelica* veröffentlicht wurden, ermöglichten eine wichtige Reihe ästhetisch perfekter Texte, die mit ihrem folkloristischen Ausgangspunkt eine außergewöhnliche nationale Identitätsbedeutung beinhalten. Die positive Resonanz der damals führenden slowenischen Autoritäten gab der Ballade *Die junge Breda* den bedeutendsten Platz unter den slowenischen Volksliedern, und Žakelj wurde dazu angeregt, seine Überarbeitung weiter zu verfeinern. Der Grund dafür war nicht nur Prešerens Vorbild und das ästhetische Bedürfnis, das Žakelj als Kunstschaffender dazu ermutigte, den Folkloretext zu ändern: Im Hintergrund standen die stolze Tradition seiner ganzen Abstammung und die gesellschaftliche Verantwortung, die Žakelj durch seine Mutter in seiner ursprünglichen Umgebung teilhatte. Die Verantwortung für das Volk, die sich in diesem Umfeld herausbildete, galt als Žakeljs moralischer Imperativ, der die folkloristischen Prinzipien der konsequenten Korrespondenz überschattete, weil Vraz' Verteidigung dieser Prinzipien mit der Verweigerung des Rechts der Slowenen auf eine eigenständige Sprache in Verbindung gebracht wurden.

Die Bewertung von Žakeljs Aufnahme von Volksliedern ist deshalb von der folkloristischen Ebene auf die Ebene seiner gesellschaftlichen Rolle zu übertragen. Das Bemühen, den Aufzeichnungen mehr Perfektion und der Ästhetik des Textes einen schöneren Glanz zu verleihen, entsprang nicht nur Žakeljs schöpferischer Dringlichkeit, sondern vor allem der Verantwortung, die er als Mitglied einer bedeutenden Familie empfand. Mit immer anspruchsvolleren Veröffentlichungen erzählender Gedichte wie *Die junge Breda* machte er auf das Leben der slowenischen gesellschaftlichen Elite aufmerksam, und die damit verbundene Kreativität. Damit bestritt er die Unterlegenheit und Kleinheit der slowenischen Gesellschaft, ein Vorwurf, der in den 1830er und 1840er Jahren bei einigen slowenischen Intellektuellen glühende Befürworter des Illyrismus fand.

Die grundsätzliche Antwort darauf, warum sich Žakelj trotz seiner Kenntnis der Dokumentationsprinzipien für Eingriffe in die Urtexte entschied, gibt somit einen Einblick in die Unterschiede zwischen jenen, die die slowenische Sprache und Kultur einer breiteren illyrischen Idee unterordnen wollten und sich der slowenischen Identität abschwören, sowie jenen, die nicht nur an die slowenische Überlieferung und an die historische Bedeutung der Slowenen glaubten, sondern auch an die Möglichkeit einer gleichberechtigten Stellung der Slowenen innerhalb der Völkergemeinschaft.